

Nyhetsbrev om nationalparken

▼▲▼ Nyhetsbrevet för Färnebofjärdens nationalpark utges av förvaltaren, Länsstyrelsen i Västmanlands län.

Publikationen beräknas utkomma två gånger per år – vår och höst. Syftet är att sprida information om aktuella händelser, som på olika sätt berör nationalparken.

Nyhetsbrevet sänds ut som gruppförändelse till dem som bor nära parken. Om du inte får nyhetsbrevet – lämna din adress till platskontoret i Östa, så ser vi till att du får brevet hemskickat från och med nästa nummer.

Nyhetsbrevet finns dessutom på förvaltningskontoret i Östa.

Nationalparksförvaltningen

Länsstyrelsen i Västmanlands län
721 86 Västerås
Tel. 021-19 50 00

Kontaktperson:
Jan-Inge Tobiasson
Tel. 021-19 51 20
jan-inge.tobiasson@u.lst.se

Platskontor:

Färnebofjärdens nationalpark
Östaholm, 740 45 Tärnsjö
Tel/fax 0292-432 10
Mobil 070-521 79 23

Vill du besöka oss på kontoret är det bra om du ringer först, så att vi finns på plats.

Svanenmärkt trycksak
på Cyclus 100% returpapper

Färnebofjärden

NUMMER 2-2001 OKTOBER

Aspen

– omtyckt bland djur och växter

Aspen är jämte björken det äldsta trädet i vår flora. Man finner aspar på alla typer av marker, men för att trädet ska utvecklas väl fordras näringsrik jord, gärna ler- eller kalkrik sådan med rikligt och rörligt vatten.

Aspen växer snabbt i starten men blir ändå inte speciellt hög, 25 meter är max. Den förökar sig både med frön och rotskott och har skilda hon- och hanindivider. Aspen har lös ved och blir sällan över 100 år, eftersom den lätt drabbas av röta.

Extra artrika

Trädet vill ha mycket ljus för att trivas, och det är bara på

extremt bra jordar som det växer upp under andra träd. Aspen bildar sällan egentliga bestånd, den uppträder gruppvis eller blandat med björk och gran.

När en aspgrupp har träd som ser alldeles lika ut i förgrening, bladform, bladfärg och dylikt beror det på att gruppen består av rotskott från ett träd – alla träden är alltså samma individ eller en klon.

Aspar som är lite angripna är mycket omtyckta av hackspettar, som hackar ut bon i dem. Det finns dessutom ett antal insekter som lever i aspar, både i friska och döende.

Aspar som står i strandzonen och svämmas över varje år blir extra artrika, eftersom det finns en hel del lav och mossarter som trivs i den miljön.

En viktig resurs

Arter som man finner på och i aspar är bland andra:

| Aspticka.

| Pärluggla, spurvuggla, spillkråka, gråspett, större hackspett, vitryggig hackspett.

| Stiftgelelav, svämossa, pilmossa, asphättemossa, asp-

gelelavar, njurlavar, lunglav.

| Mindre träfjärils-larver, långhornslarver.

| Gråbandad barkbock, cinnoberbagge, grön aspedbock, liten noshornsbagge.

Artrikedomen gör att aspar, och speciellt de strandnära, är en sådan viktig resurs i dagens skogar, där det inte finns så stort lövinslag.

Källa: Skogsstyrelsens faktablad

Illustration: Ingelöv Åstrand

På väg tillbaka

Havsörnen, som under många år varit utrotningshotad, har slagit sig ned på flera platser i Färnebofjärdens nationalpark. Nu finns det goda möjligheter för arten att expandera vidare.

Läs mer om projektet för att bevara havsörnen på sidan 2.

Foto: Kim Lill

Kontoret flyttar

▼▲▼ Under hösten kommer nationalparken att flytta sitt kontor. Det blir en sammanslagning med Westmannaturism i deras nuvarande lokaler. Detta görs bland annat för att spara hyreskostnader och för att kunna hålla öppet längre för besökare.

Idag möter besökarna ofta en låst dörr, eftersom parkpersonalen är ute på olika uppdrag.

Under år 2002 ska dessutom Anna Jansson vara mammaledig och därför kommer kontoret ibland att vara bemannat av personal från Västerås.

Fisken mår bra

▼▲▼ Under 1999 inventerades fiskbestånden i nedre Dalälven. Tre fiskevårdsområden var involverade: Söderfors/Hedesunda, Gysingeforsarna och Färnebofjärden.

Totalt fångades 22 fiskarter.

Gösbeståndens utseende skiljde sig något mellan fjärdarna. Beståndet i den fjärd, där utplantering av gösungar upphört för flera år sedan, visade upp en jämnare tillväxt och en jämnare fördelning mellan åldrarna.

Ett märkningsförsök på utplanterade gösungar har påbörjats och resultaten, som kommer om tre-fyra år, kan troligtvis ge ett svar på varför gösbestånden skiljer sig åt.

Harrens reproduktion i Gysingefors fungerade som den ska. Öringen i samma område hade inte lika stark reproduktion men beståndet förstärks årligen av fiskevårdsområdet.

I allmänhet visade det sig att de olika fiskbestånden verkade mår bra.

Inventeringen ska göras igen om tre-åtta år i bevakningssyfte.

Vill du läsa mer om resultatet från provfisket, gå dit in på: www.fiskeriverket.se

Foto: Kim Lill

Har gett resultat. Havsörnens återkomst till Färnebofjärden 1987 var en milstolpe både för nationalparksprojektet och för havsörnsprojektet.

En flygande ladugårdsdörr

Svart mot den gyllene sky en havsörn framåt svävar." Många har säkert någon gång sjungit med i Evert Taubes klassiska havsörnsvals. Och man behöver inte vara ornitolog för att fascineras av denna gigantiska fågel, en "flygande ladugårdsdörr", när den kommer glidande över en blåsig fjärd.

Nedre Dalälven har en lång tradition som ett starkt fäste för havsörnar. Under 1800-talet beskrevs havsörnen som vanligt förekommande och häckande på många ställen vid älven. Men under senare delen av 1800-talet utrotades havsörnen från större delen av sitt naturliga utbredningsområde i Sverige. När arten till slut fridlystes 1924 återstod bara några tiotal par vid Östersjökusten och två par vid Dalälven.

Under 50-talet drabbade effekterna av miljögifter havsörnarna hårt – de kunde inte längre få ungar. Den sista lyckade häckningen vid älven skedde vid Färnebofjärden 1964 och det paret försvann år 1969.

Skydd av boplatser

1971 startade Naturskyddsföreningen Projekt Havsörn med syfte att bevara havsörnen i Sverige. De viktigaste insatserna har varit vinterutfodring och skydd av boplatser. Genom utfodringen har överlevnaden för örarna kunnat ökas, framför allt för de oerfarna årsungarna.

Tillskottet av giftfri föda räddade de sista havsörnarna vid Östersjökusten under 1970- och 80-talet, när varje örninge som föddes var

ovärderlig för beståndet. Och när miljögifterna under 1980-talet minskade så pass att fler häckningar lyckades började beståndet öka igen.

Härstamning kan kollas

Ända sedan 1975 har de flesta havsörnsungar i Sverige ringmärkts genom projektets försorg. Det ger möjligheter att kontrollera varifrån de örnar som bildar nya par härstammar.

Fyra havsörnspar har nu slagit sig ner i de urgamla tillhållen i och kring nationalparken.

Vid det första häckningsförsöket 1987 var både hanen och honan ringmärkta. Hanen var född 1981 och honan 1983, båda vid svenska Östersjökusten. Honan försvann 1993 och ersattes då av en omärkt individ. Hanen fanns kvar till 1996. Den nuvarande hanen i detta revir är född 1990 i Uppland. Ett av de andra paren etablerade sig 1996, och där är hanen född 1991 vid älven.

Utfodring på två ställen

Vid Färnebofjärden utfodras örarna idag på två ställen. På den ena platsen startade verksamheten redan i början av 1980-talet och sköts av nationalparksförvaltningen. Örnutfodringen har två viktiga syften – dels som en effektiv naturvårdsåtgärd för att genom ökad överlevnad bygga upp beståndet, dels för att möjliggöra ringavläsningarna som ett instrument i forskningen.

Björn Helander och Stig Holmstedt

Ett format landskap

Området kring Färnebofjärden och det som idag ingår i nationalparken har sedan länge brukats av människan. Metoderna och intensiteten har växlat genom historien, men landskapets utseende är till stora delar en produkt av människans gärningar.

Foto: Kjell Gustavsson

Värdefull. Ungefär en fjärdedel av Färnebofjärdens nationalpark är skog, och det är i den som stora delar av parkens naturvärden finns. Sedan långt tillbaka har människor haft en vilja att sköta skogen på ett optimalt sätt.

Skogen runt Färnebofjärden har kunnat bidra med en mängd olika saker som människorna har behövt. Innan skogen blev kommersiellt lönsam för framställning av träkol, som användes vid masugnarna, var den en värdefull källa till brännved och byggnadsmaterial. Vid den tidpunkten var människans påverkan relativt liten.

I Färnebofjärdens närhet finns en mängd äldre bruksorter, och det var när invånarna fick upp ögonen för skogen som den riktigt stora förändringen startade. Människorna var måna om att försäkra sig tillgång till skogen samt beskriva vad den innehöll. Det är speciellt tydligt för Gysinge Bruk och Sala silvergruva.

Redan tidigt fanns en vilja att sköta skogen på ett optimalt sätt.

Brukens dominans minskar

Efter hand minskade brukens dominans, och de ersattes av stora skogsbolag som hade som målsättning att förädla skogen till timmer eller papper.

Successivt hamnade all skog kring Färnebo-

fjärden i skogsbolagens – främst Domänverket, Stora Kopparberg och Korsnäs-Marma – ägo. De brukade skogen enligt den kunskap och de skötselprinciper som var aktuella, vanligen ett ganska intensivt skogsbruk.

När sedan tankarna om att skydda området väcktes minskade skogsbruket successivt och avtog helt i slutet av 1970-talet.

En skogshistorisk beskrivning

Texten är ett, i vissa stycken något omarbetat, utdrag ur rapporten "Skogshistorisk beskrivning av den västra delen av Färnebofjärdens nationalpark".

Rapporten är ett examensarbete, som har gjorts av Patrik Wandin på jägmästarprogrammet vid Sveriges Lantbruksuniversitet i Umeå. Syftet har varit att förbättra kunskapen om områdets brukningshistorik. Hela rapporten kan beställas från Länsstyrelsen i Västmanlands län.

Extrajobb finns

▼▲▼ Nationalparken ska fördela om sina resurser. Under år 2002 kommer direktupphandling att ske av en del praktiska jobb, som ska utföras i parken under året. Därför söks entreprenörer som är villiga att åta sig olika arbetsuppgifter.

Detta är en del av det som läggs ut på andra:

- Hålla alla eller en del av vindskydden i parken med ved under hela året. Det går alltså att ansvara för bara några av vindskydden.
- Hålla stigarna i parken framkomliga och bra markerade.
- Se till att de öppna stugor som finns i parken är i bra skick.
- Se till att alla informationstavlor är hela och rena.
- Restaurering och efterkommande slätter på Åsbyvallen-Mattön. Det är ett område som ska skötas enligt skötselplanen och vi söker en arrendator som vill ta hand om marken och söka EU-bidrag för restaurering av gamla slättermarker och efterföljande skötsel.
- Bete på Hummelgårdsholmen-Tinåset. Vi söker någon som vill ha sina djur på Hummelgårdsholmen för att hålla betesmarken öppen.

Känner du att en eller flera av de här arbetsuppgifterna passar dig?

Hör då av dig till Anna Jansson på parkförvaltningen, telefon 0292-43210 eller 070-5217923, eller till Jan-Inge Tobiasson på Länsstyrelsen i Västerås, telefon 021-195120.

IÅ

Djur för bete. Nationalparken söker bland annat någon som vill ha sina djur på Hummelgårdsholmen för att hålla betesmarken öppen.

Häckningar gav få ungar

▼▲▼ Under april-maj 2001 kontrollerades de kända fiskgusebona i nationalparken. Stränderna inventerades för att se om nya bon hade tillkommit. Totalt fanns 27 intakta bon, varav ett var nybyggt. Ruvning konstaterades i 16 stycken, vilket är sex färre än förra året.

När ungarna ringmärktes i början av juli hade hälften av häckningarna avbrutits, och det verkade som om det skett tidigt – innan eller i samband med äggkläckningen.

21 stora ungar producerades i de aktiva bona, vilket är i nivå med övriga år, även om det brukar vara färre ungar i varje bo.

Tyvårr avslutades två häckningar till med stora ungar, så antalet lyckade häckningar i parken blev sex stycken.

Totalt producerades 14 ungar i hela parken, och det ger 0,87 ungar/påbörjad häckning. År 2000 var samma siffra 0,82 och 1998 var den 0,96.

Resultatet 2001 är nedslående: endast tre av fiskgusarnas nio häckningar i fjärden lyckades producera ungar. Det är svårt att spekulera om orsakerna, men studier framöver ger förhoppningsvis klarhet i frågan.

Myggbekämpning

▼▲▼ I våras var vattenflödena inte sådana som vanligtvis föregår ett myggår. En dämning av Varmsätrabäckens gjordes, för att myggen skulle kläckas och besprutning med bekämpningsmedlet BTI kunna provas.

Den 20 juni gjordes det första testet med att spruta BTI från helikopter. BTI blandas med krossad majs och vegetabilisk olja kallas Vectobac G. Det behövs 13 kilo Vectobac G per hektar för att reducera översvämningsmyggen *Aedes sticticus* med 98 procent.

Gruppförändelse till hushåll

AVSÄNDARE:
Länsstyrelsen
i Västmanlands län
721 86 Västerås

En nationalpark för alla

Vilka regler och föreskrifter är det egentligen som gäller i Färnebofjärdens nationalpark? Och varför finns de? Här kommer svaren på några frågor, som parkförvaltningens personal ofta får.

o Hur kommer det sig att Naturvårdsverket avsatte Färnebofjärden som nationalpark?

Syftet med Färnebofjärdens nationalpark är att bevara ett unikt älvlandskap med omgivande värdefulla skogar och våtmarker i väsentligen örört skick.

o Men Färnebofjärden var ju lika fin innan den blev nationalpark. Varför avsätts områden som nationalparker?

Grundtanken med nationalparkerna är att bevara delar av vårt nationella naturarv åt kommande generationer. Enligt svensk lag ska nationalparkerna utgöras av representativa landskapstyper som bevaras i naturligt tillstånd, men också av natursköna unika miljöer som kan ge starka naturupplevelser. En annan tanke är att människor ska ges möjlighet att komma ut i skog och mark.

Nationalparker har funnits i Sverige ända sedan 1909. De avsätts på statlig mark genom beslut av riksdagen och ger ett i det närmaste heltäckande skydd mot exploatering. Det är staten som har bestämt vad man får och inte får göra i en nationalpark.

o Varför sattes hastighetsgränsen för båtar till 12 knop?

Det är främst en hänsynsregel. Till nationalparken kommer de som vill uppleva naturen

på olika sätt. En del vill åka båt, andra vill paddla kanot, några vill vandra i naturen. Vissa vill uppleva tystnaden, för andra spelar inte "bullen" någon roll. För att alla de här människorna ska kunna samsas krävs det att ljudnivån inte är för hög och att det inte är för många snabba båtfärder – därför sattes en hastighetsbegränsning för båttrafiken.

o Är det polisen som kontrollerar hastigheten på sjön?

I nationalparker är det länsstyrelsen som har tillsynsansvaret. För Färnebofjärden betyder det att de tillsynsmän som är anställda av Länsstyrelsen i Västmanlands län för nationalparkens räkning ser till att alla regler för parken efterlevs, även båt hastigheten. I denna tillsyn kan länsstyrelsen även ta hjälp från polis.

o Kan man straffas för att man bryter mot reglerna i nationalparken?

Ja, beroende på vad man gör är straffet från dagsböter upp till fängelse i två år. Miljöbrott har relativt hårda straff.

Fler frågor

I nästa nyhetsbrev tar vi upp fler frågor kring vilka föreskrifter som gäller i nationalparken. Vill du ha alla regler och föreskrifter, ta då kontakt med platskontoret i Östa.

Hänsyn. Till nationalparken kommer människor som på olika sätt vill uppleva naturen. En del vill åka båt, andra paddlar gärna kanot, några vill vandra i naturen. För att alla ska kunna samsas krävs vissa regler, som en hastighetsbegränsning för båttrafiken.

Foto: Alf Linderheim